

VŠESTRANNÝ ROZVOJ OSOBNOSTI A DELBA PRÁCE

RUDOLF ŠÍMA

Motto: „Feuerbach zvádza náboženskú podstatu na podstatu ľudskú. Avšak ľudská podstata nie je nijaké abstraktum vlastné jednotlivému individuu. Vo svojej skutočnosti je súhrnom spoločenských vzťahov.“

Marx v VI. téze o L. Feuerbachovi.

Marxizmus tým, že poníma človeka v jednote s materiálno-spoločenskými podmienkami jeho života a predovšetkým v jednote s výrobnými vzťahmi, tým, že ho poníma nielen ako koniec koncov produkt spoločensko-historickej praxe, ale zároveň aj ako jej nositeľa a tvorcu, prenáša problematiku skúmania osobnosti, jej existencie a všestranného rozvoja zo sféry etických a čisto osvetárskych abstraktných úvah o „ľudskosti“ a „prírodzenej podstate“ do sféry konkrétnych materiálno-spoločenských podmienok života. Výstižne preto poznamenáva Lenin, že „... sociológ materialista, ktorý skúma určité spoločenské vzťahy ľudí už tým skúma tiež reálne osobnosti, z činov ktorých sa tieto vzťahy utvárajú.“ (Lenin, Spisy I, 422). Teda tak, ako sa menia spoločenské vzťahy, tak sa mení aj ľudská podstata, ľudská osobnosť. Doterajšia história ľudstva to plne potvrdzuje. Úplne neopodstatnené sú názory buržoázných teoretikov o nemennosti psychickej prirodzenosti človeka, o nemožnosti usmerňovania reakcie sociálnej psychológie más a pod. Ešte neopodstatnenejšie a absurdnejšie sú z tohto hľadiska hlasy buržoázných ideológov o tom, že vraj v Programe KSSS sa veľa hovorí o rozvíjaní materiálno-technickej základne a spôsobe výroby vôbec a málo o osobnosti, jej slobode a rozvoji.

Mimo konkrétnej spoločensko-historickej praxe budovania komunizmu nemá zmysel hovoriť ani o formovaní všestranne rozvitej komunistickej osobnosti. Budovanie komunizmu je však zložitý a mnohostranný proces. Vytváranie komunistickej všestranne rozvitej osobnosti a úplné prekonanie pozostatkov jednostrannosti, názorov, mravov a zvykov z minulosti patrí k jeho najhlavnejším zložkám.

Tak ako sa v Programe KSSS jasne hovorí o mnohých konkrétnych črtách komunistickej spoločnosti, tak sa v ňom hovorí aj o mnohých konkrétnych črtách človeka komunizmu. Tieto črty sú v podstate skoncentrované v morálnom kódexe budovateľa komunizmu. K týmto črtám okrem iných patria: komunistický vzťah

k práci, vedecký svetonázor, poznanie zákonov spoločenského vývoja a schopnosť využívať ich v praxi, poznanie výsledkov vedy techniky a ich využívanie v praxi, široké a hlboké všeobecné vzdelanie zodpovedajúce danej úrovni kultúry v najširšom slova zmysle, osvojenie si kultúrneho dedičstva ľudstva, fyzická dokonalosť osobnosti, schopnosť telesne i duševne pracovať, spájanie výrobnéj a teoretickej práce, kolektivismus a pod.

Hoci je formovanie komunistickej osobnosti dialekticky spojené so všetkými stránkami procesu budovania komunistickej spoločnosti, predsa pri ňom najvýznamnejšiu úlohu má tvorivá, slobodná práca človeka. Samotná spoločenská práca prechádza procesom vývoja a zmeny tak po stránke obsahu ako aj formy. Vždy sa vyznačuje určitým systémom delby a špecializácie, ktorý v žiadnej spoločensko-ekonomickej formácii nemôže byť odstránený, ale môže meniť len svoju formu.

*

Ani existencia a rozvoj spoločenskej práce v socialistickej a komunistickej spoločnosti — ako ukazuje aj terajšia prax — nie je mysliteľná bez určitej formy delby a špecializácie, ktorá je základom pre delbu práce aj v jednotlivých pracovných kolektívoch (závody, JRD, úrady a pod.) a pre zodpovedajúcu špecializáciu pracovníkov.

V kapitalizme, kde sú výrobcovia ovládaní výrobnými prostriedkami delba a špecializácia práce — ako to presvedčivo dokázal Marx v Kapitáli — pôsobia so slepo ničivým účinkom prírodného zákona a sú prostriedkami k ďalšiemu zotročeniu výrobcov, ktorí sa stávajú púhymi príveskami strojov a výrobných prostriedkov vôbec. „Vypestovaniu jedinej schopnosti obetujú sa všetky ostatné telesné i duševné schopnosti“ (Engels, Anti-Dühring, Bratislava 1954, 249) „Stroje sú zneužívané na to, aby premeňovali samého robotníka už od detstva na súčasť čiastkového stroja (tamže, 241). „A nielen robotníci, ale aj triedy, ktoré priamo alebo nepriamo vykorisťujú robotníkov, sa delbou práce dostávajú pod jarmo nástroja svojej činnosti; duševne prázdny buržoa pod jarmo svojho vlastného kapitálu a svojej vlastnej ziskuchtivosti, právnik svojich skostnatených právnych pojmov, ktoré nad ním vládnu ako samostatná moc; vzdelané stavy vôbec sú ujarmované rozmanitými miestnymi obmedzenosťami a jednostrannosťami, svojou vlastnou telesnou i duševnou krátkozrakosťou, svojím zmrzačením, ku ktorému viedla výchova zameraná na nejakú špecialitu a potom doživotne pripútaná k tejto špecialite aj vtedy, ak touto špecialitou je — vonkoncom nič nerobiť“ (tamže, 241). Delba a špecializácia práce v kapitalizme núti človeka pracovať len fyzicky alebo len duševne, núti ho byť špecialistom iba v jednej úzkej časti výroby alebo jej odvetvia. Osobnosť takéhoto špecialistu v kapitalistických, vlčích vzťahoch konkurencie musí byť jednostranná, detailná, deformovaná. Výnimky z tohto stavu sú nie zásluhou, ale napriek kapitalistickému systému delby a špecializácie práce a napriek kapitalizmu vôbec.

Buržoázni ideológovia tvrdia, že večne existujúca delba práce má svoje samostatne existujúce zákony, ktoré pôsobia na ľudí tak ako zákony prírody, v dôsledku čoho budú vždy existovať telesne i duševne pracujúci, plnohodnotní a neplno-

hodnotní pracovníci, praktici a teoretici, produktívni a neproduktívni pracovníci, radiaci a výkonní pracovníci atď. — Marxizmus však dokázal, že každý historický spôsob výroby je charakterizovaný priliehavým systémom delby a špecializácie práce a že aj charakter jeho vplyvu na osobnosť plne závisí od toho, aký spôsob výroby ho zrodil a podmieňuje.

Klasici marxizmu-leninizmu dokázali, že k tomu, aby mohla byť odstránená stará delba práce s jej zmrzačujúcimi dôsledkami pre človeka, musí sa odstrániť kapitalistický spôsob výroby „musí ho nahradiť organizácia výroby, v ktorej na jednej strane, nijaký jednotlivec nebude môcť zvaliť na druhého svoj podiel na produktívnej práci, tejto prirodzenej podmienky ľudskej existencie, v ktorej na druhej strane produktívna práca, miesto aby bola prostriedkom ujarmania, stane sa prostriedkom oslobodenia ľudí, a to tým, že každému jednotlivcovi poskytnú príležitosť v každom smere rozvinúť a uplatniť všetky svoje schopnosti, telesné i duševné, a v ktorej produktívna práca takto už nebude ťažkým bremenom, ale pôžitkom“ (tamže, 242).

Požiadavka odstrániť starého človeka mrzaciaceho systému delby a špecializácie práce je jednou z najhumánnejších ideí klasikov marxizmu-leninizmu. Niektorým súčasným autorom sa zdá uskutočnenie tejto idey a takej organizácie výroby, o akej hovoril Engels, nereálne a domnievajú sa, že v praxi budovania komunizmu dochádza a stále viac bude dochádzať k prehlbovaniu špecializácie výroby, teda aj k prehlbovaniu špecializácie práce a v dôsledku toho k nemožnosti prelinania výrobnej a teoretickej práce — ako hovorí Engels. Iní autori sa domnievajú, že v procese budovania komunizmu mizne a v komunizme úplne zmizne akákoľvek delba a špecializácia práce a myslia, že len tak je možný všestranný rozvoj osobnosti. Ďalší autori sa domnievajú, že ani komunizmus sa nezaobíde bez delby a špecializácie práce a nech má už táto akákoľvek formu, musí mať podľa nich nepriaznivý vplyv na všestranný rozvoj osobnosti, aj keď nie v takej miere ako za kapitalizmu. Myslia si, že všestranný rozvoj osobnosti sa bude musieť presadzovať proti tejto delbe a špecializácii práce.

Proces odstraňovania starého systému delby a špecializácie práce a vytváranie nového systému, ktorý zodpovedá komunistickému spôsobu výroby a jeho vplyv na rozvoj osobnosti, je však zložitejší než aby sme sa mohli bez výhrad stotožniť s niektorým z uvedených názorov. Pri posudzovaní tejto otázky musíme predovšetkým vychádzať z analýzy dnešného stavu praxe, v ktorej komunizmus pramení. „Komunizmus nie je pre nás stav, ktorý má byť nastolený, ani ideál, podľa ktorého sa má riadiť skutočnosť. Komunizmom nazývame skutočné hnutie, ktoré prekonáva terajší stav. Podmienky tohto hnutia vyplývajú z predpokladov, ktoré existujú v súčasnej dobe“ (M a r x — E n g e l s, Nemecká ideológia, Bratislava 1961, 37).

Komunizmus je teda zložitý dialektický proces s rôznymi relatívne samostatnými štádiami a stupňami, v ktorom postupnosť vývoja je zákonitosťou. Otázku delby a špecializácie práce v komunizme a jej vplyvu na rozvoj osobnosti môžeme teda pochopiť len v súvislosti s týmito konkrétnymi štádiami. Socializmus predstavuje prvé štádium komunizmu. Analýza delby a špecializácie práce v socializme musí byť základom pre úvahu o nej v ďalšom štádiu komunizmu.

Svoj systém delby a špecializácie práce si už od svojho vzniku vytvára aj socialistický spôsob výroby. S odstránením kapitalistického spôsobu výroby nemiznú však súčasne všetky jemu prislúchajúce formy delby a špecializácie práce, ale ešte dlhý čas sa zachovávajú, a to nielen ako nežiadúci prežitok, ale aj ako potrebné a na určité obdobie nutné formy, lebo v nich je zakotvená rozličná výrobnotechnická skúsenosť ľudí. Práve táto skutočnosť niektorých ľudí mýli, a preto podceňujú boj proti týmto formám delby a špecializácie práce. Avšak s odstránením kapitalistických výrobných vzťahov sa odstránil človek mrzačiaci charakter delby a špecializácie práce a také jej formy, ktoré brzdili rozvoj spoločnosti a osobnosti.

Pod vplyvom podmienok života socialistickej spoločnosti s neantagonistickou triednou štruktúrou sa odstraňujú nielen zvyšky zotročujúceho vplyvu delby a špecializácie práce, ale postupne sa mení aj samotný obsah i formy daného systému delby a špecializácie práce. Je to dôsledok dvoch podstatných rozhodujúcich skutočností. Socialistické výrobné vzťahy, ktoré môžeme definovať „ako vzťahy súdružskej spolupráce a vzájomnej pomoci rovnoprávných ľudí zbavených vykorisťovania, sprostredkované vzťahom každého bezprostredného výrobcu k celej spoločnosti, ako jednotnému združeniu výrobcov“ (L. J. Ljubošic, Obecné a špecifické zákony, Praha 1961, 102—103) — vzťahov konkurenčného boja o existenciu a nový systém delby a špecializácie práce nevzniká a nepôsobí živelne pod vplyvom trhu, ale je vedome plánovite organizovaný v záujme spoločnosti. Preto na rozdiel od úzkej človeka skutočne mrzačiacej delby a špecializácie práce v kapitalizme, ktorej rozhodujúcim a takmer jediným cieľom je zvýšiť zisk kapitalistov a snahou špecialistov lepšie obstáť v konkurencii pri zabezpečení existencie — má delba a špecializácia práce už v socializme a ešte viac v komunizme principiálne nový charakter.

Po druhé, sama delba a špecializácia práce môže tu pružne meniť a mení svoju štruktúru, svoje formy nielen v súlade s materiálno-technickou základňou komunizmu, ale aj v záujme všestranného rozvoja osobnosti. Delba a špecializácia práce v podmienkach socialistických výrobných vzťahov prebieha stále viac na základe vysokej kultúrno-technickej úrovne pracujúcich, ktorí rozumejú vedeckým základom celej priemyselnej výroby a majú maximálny záujem na jej rozvoji. Cieľom je nielen zvýšenie produktivity práce v záujme seba a spoločnosti, ale aj realizovanie všestranných všeobecných poznatkov prostredníctvom špecializácie v praxi, ako aj plnšie uspokojovanie duchovných, morálnych a telesných potrieb človeka.

Ak proces neustáleho vývoja výrobných vzťahov v socializme má za následok odumieranie triednej neantagonistickej základne delby a špecializácie práce, tak proces vedecko-technického rozvoja, proces organického spájania vedy a techniky s výrobou mení jej vecnú štruktúru, existujúcu v podstate vo forme fyzickej a duševnej, kvalifikovanej a nekvalifikovanej, priemyselnej a poľnohospodárskej, výrobnej a teoretickej, riadiacej a výkonej práce.

„Revolučné prvky“, píše Engels „ktoré odstránia starú delbu práce, spolu

s odlúčením mesta od dediny a urobia prevrat v celej výrobe sú v zárodku obsiahnuté už v podmienkach výroby moderného veľkopriemyslu, a dnešný kapitalistický spôsob výroby im len zabraňuje v ich rozvoji". (Engels, c. d., 245—246). V podmienkach socialistických výrobných vzťahov pod vplyvom vysoko vyvinutej materiálno-technickej základne mení sa štruktúra doterajšieho systému delby a špecializácie práce tak, že najprv miznú podstatné doterajšie a potom postupne ďalšie rozdiely medzi telesnou a duševnou, medzi kvalifikovanou a nekvalifikovanou, medzi výrobnou a teoretickou, medzi poľnohospodárskou a priemyselnou prácou, ako aj všetky sociálne rozdiely medzi jednotlivými odbormi, špecializáciami, povolaniami. Skôr než prejdeme k tomu, ako prebieha a čím je tento proces podmienený, všimnime si vplyv dnešného búrlivého rozvoja vedy, techniky a kultúry na rozvoj vzdelanosti osobnosti, lebo výška a charakter kultúrno-technickej úrovne pracujúcich podstatne ovplyvňuje delbu a špecializáciu práce, ako aj naopak. Tento vplyv sa vyznačuje dvoma zdanlivo protirečiacimi tendenciami. Na jednej strane pochopenie a plná účasť na spoločnom, kultúrnom a vedecko-technickom pokroku si vyžaduje najrozličnejšie široké polytechnické poznatky a schopnosti človeka, široké, všeobecné vzdelanie.

Na druhej strane zložitosť, komplikovanosť a priam kolosálny rast spoločenského, kultúrneho a vedecko-technického pokroku si nevyhnutne vynucuje špecializáciu pracovnej činnosti každého jednotlivca, ale zároveň s tým nevyhnutnosť špeciálnych poznatkov, bez ktorých by praktická činnosť človeka bola diletantská, ak nie nemožná. Tieto dve tendencie však nevystupujú v socialistickej spoločnosti ako antagonistické, ale ako vzájomne sa doplňujúce.

Práve proces všestranného rozvoja osobnosti a konkrétna historická prax v podmienkach socializmu a komunizmu spája tieto dve tendencie v dialektickú jednotu. Veď už v podmienkach socializmu, celá spoločensko-historická prax, založená na organickej jednote vedy, techniky a výroby, tvorí nedeliteľný dialektický celok bez antagonistických protirečení. Špecializácia práce, efektívna konkrétna činnosť človeka, pochopenie jej miesta a zmyslu je dnes nemysliteľné bez širokej kooperácie, bez širokého rozhľadu, bez širokých rozmanitých poznatkov, tak ako by ani tieto zložky bez ich konkrétneho prejavu a realizácie v praxi nepredstavovali nijako spoločenskú hodnotu. Preto jednotu a úroveň všeobecných a špeciálnych poznatkov nemožno chápať odtrhnutu od praxe a od stupňa schopností človeka uplatňovať ich v praxi. Dnes, keď je odstránené živelné pôsobenie ekonomickej nevyhnutnosti v spoločnosti, hlboké a všestranné všeobecné vzdelanie umožňuje človeku plne pochopiť svoje miesto v systéme spoločenských vzťahov a zmysel svojej špecializácie, umožňuje mu nielen pochopiť, ale aj spájať v jednotu všetky súčasť, zložky a fázy spoločenskej výroby a spoločensko-historickej praxe vôbec, umožňuje mu pozdvihnúť sa nad toto všetko a vidieť seba ako tvorcu, ako subjekt spoločensko-historického procesu. Špeciálne odborné vzdelanie a činnosť, hoci i veľmi podstatná a významná, nemôže postačiť pre toto pochopenie a pre celkový proces všestranného rozvoja osobnosti komunistickej spoločnosti. Preto neustále vzrastá a bude vzrastať význam, všeobecného vzdelania v spojitosti so špeciálnym odborným vzdelaním a v spojitosti s pro-

duktívnou prácou na nutnosť čoho poukazovali aj klasici marxizmu-leninizmu. Túto skutočnosť rešpektuje aj socialistický školský a výchovný systém, počínajúc strednou školou a končiac rôznymi formami odborného vzdelávania. Takéto vzdelanie umožní zoznámiť sa s najširšími odvetviami spoločensko-historického procesu a vedome si volíť oblasť svojej činnosti podľa svojich schopností a záujmov, samozrejme, s prihliadaním k spoločenským záujmom. Tak už pri voľbe svojej činnosti je človek oslobodený od úzkej jednostrannosti a úzkej špeciálnej obmedzenosti.

Všimnime si teraz ako prebieha v neustále sa rozvíjajúcich socialistických výrobných vzťahoch pod vplyvom rozvíjajúcej sa materiálnotecnickej základne proces odstraňovania starého systému delby a špecializácie práce s vytváraním nového systému a ako to vplýva na všestranný rozvoj osobnosti.

Prax ukázala, že v určitých konkrétnych historických podmienkach po určité hranici môže v socializme prebiehať rozvoj a formovanie komunistickej osobnosti v rámci takých z minulosti pozostalých foriem delby a špecializácie práce, ako je delenie pracujúcich ľudí na kvalifikovaných a nekvalifikovaných, na fyzicky a duševne pracujúcich, na jasne vyhranených pracovníkov v poľnohospodárstve a v priemysle a pod. Avšak na dnešnom štádiu vývoja našej spoločnosti tieto formy delby práce začínajú brzdiť všestranný rozvoj osobnosti a vývoj spoločnosti. Prekonanie triedneho charakteru delby a špecializácie práce dnes aj u nás predstavuje jednu z podstatných stránok všestranného rozvoja a formovania komunistickej osobnosti. Z možnosti odstránenia starých foriem delby a špecializácie práce sa stáva čoraz viac nutnosť, a to nie na úkor, ale aj v záujme zvyšovania produktivity práce. Tempo odstraňovania týchto foriem delby a špecializácie práce závisí od tempa zmien v materiálno-technickej základni a od tempa stierania hraníc medzi existujúcimi triedami roľníkov (družstevných i nedružstevných) a robotníkov, ako aj rozdielov medzi inteligenciou, robotníkmi a roľníkmi. Proces odstránenia týchto rozdielov a tým i odstránenia základne pre triednu delbu práce, prejavujúcu sa v uvedených formách práce a skupinách pracovníkov, je veľmi zložitý. Avšak vcelku úspešne u nás prebieha. Aby sme lepšie pochopili podstatu a tendenciu tohto procesu, všimnime si v krátkosti len rozvoj a dôsledky komplexnej mechanizácie, automatizácie a chemizácie na tento proces, ktoré sú základnou cestou technického pokroku a jadrom budovania materiálno-technickej základne komunizmu.

Komplexná mechanizácia vytvára v každom výrobnom odvetví systém vzájomne sa dopĺňajúcich strojov, čím rozhodujúcim spôsobom pripravuje automatizáciu, lebo výrobné nástroje na úrovni „kladiva“ a „motyky“ sa automatizovať nedajú. Automatizácia ako najvyššia forma súčasnej strojovej výroby znamená uskutočnenie výrobného procesu bez priamej účasti človeka a len pod jeho kontrolou. Ak teda komplexná mechanizácia zbavuje človeka bremena každej fyzickej práce, odstraňuje túto prácu a tento druh pracovníkov, tak automatizácia ho zbavuje aj zbytočného nervového zaťaženia. V rozvoji automatickej výroby, ktorá za socializmu ničím neohrozuje pracujúcich ako v kapitalizme, sa už dosť jasne črtajú tendencie od automatických obrábacích strojov, liniek a cechov k automatizovaným závodom a ďalej k automatizácii celých priemys-

selných odvetví. Socialistické výrobné vzťahy tento proces nielen umožňujú, ale priamo vynucujú — na rozdiel od kapitalistických vzťahov, ktoré sú prekážkou nielen plného využívania vedy a techniky vo výrobe, ale aj automatizácie, i keď výrobné sily dospeli na úroveň automatizovania. Cieľom automatizácie v komunizme je nielen zvyšovať produktivitu práce, ale predovšetkým rozšíriť oslobodenie človeka od ťažkej jednotvárnej práce a ušetriť jeho energiu pre tvorivú činnosť a všestranný rozvoj.

Obrovskú úlohu pri vybudovaní materiálno-technickej základne má aj chemizácia. Jej vplyv na proces vytvárania nového systému delby práce, na odstraňovanie rôznych druhov a pod. často plne nedoceňujeme. Veď chemický priemysel sa stáva jedným z vedúcich odvetví hospodárstva. V súčasnej dobe takmer niet takého výrobného odvetvia, kde by sa neprejavovala chemická produkcia. Pod chemizáciou však treba rozumieť nielen používanie chemickej produkcie, ale aj zavedenie chemickej technológie a chemických metód do rôznych výrobných odvetví. Ak sa ešte donedávna v priemysle a technike prevažne používal prírodný materiál, a umelý materiál sa považoval za neplnohodnotnú náhradu, tak teraz sa úplne dokazuje prevaha mnohých syntetických materiálov nad prírodnými. Pritom chémia môže tvoriť a tvorí materiály s vopred určenými vlastnosťami. Pod vplyvom chemizácie vznikajú mnohé nové výrobné odvetvia a mnohé staré výrobné odbory a odvetvia priam prežívajú revolúciu, v ktorej prebieha proces odstraňovania, či splývania mnohých špecializácií a povolání.

V súvislosti s týmto všetkým sa mení aj podstata produktívnej práce a produktívneho pracovníka. Ako sme už spomenuli, v dôsledku automatizácie človek sa vo výrobnom procese začína stále viac oslobodzovať od bezprostredného a priameho pôsobenia na pracovný predmet. Namiesto individuálneho bezprostredného a priameho pôsobenia na pracovný predmet nastáva zložité sprostredkované kolektívne pôsobenie. Namiesto individuálneho robotníka prichádza kolektívny, súhrnný produktívny pracovník. Náplňou práce ktoréhokoľvek jednotlivého pracovníka, ktorý tvorí organickú súčasť tohto kolektívneho produktívneho pracovníka, nie je praktická či teoretická, duševná či telesná, kvalifikovaná či nekvalifikovaná, riadená či riadiaca činnosť, ale v rôznych proporciách tak práca teoretická a technická ako praktická, kvalifikovaná a pod. Organickou súčasťou tohto kolektívneho produktívneho pracovníka sa stále viac stávajú aj vedeckí pracovníci, hoci nepracujú kladivom a nestoja v montérkach v dielni, tak ako sa zasa na druhej strane práca bývalého klasického produktívneho pracovníka sa stále viac presúva do oblasti kontroly, aj do oblasti výskumu a teórie, i keď nie je v montérkach a v dielni. Už dnešné, stále sa rozširujúce spájanie práce vo výrobe s ďalším štúdiom a vzdelávaním, predovšetkým u členov BSP je iba výsledkom správneho reagovania na takúto objektívnu skutočnosť vo výrobe tak, ako na druhej strane zasa stále užšie spájanie teórie, vedeckovýskumnej práce s praxou, s materiálnou výrobou. Samozrejme, že toto vzájomné prelínanie, či splývanie výroby s vedou nemôže prebehnúť zo dňa na deň podľa želania. Je podmienené predovšetkým ekonomicky (podstatné skrátenie času v priamej výrobnej práci a pod.), ako aj kultúrne v najširšom zmysle. Už Marx presvedčivo dokázal, že v komunizme „hospodárnosť pracovného času

sa rovná predĺženiu slobodného času, t. j. toho, ktorý každý jednotlivec využije na svoj všestranný rozvoj, ako najdôležitejšej výrobnéj sily“ (M a r x, Neuverejnené rukopisy, Bolševik, č. 11—12, 1939). Tým sa v komunizme odstraňuje antagonizmus medzi pracovnou dobou a voľného času, ktorý sa za kapitalizmu prejavoval v tom, že kto pracuje nemá čas a opačne. Plán skracovania pracovného času v socialistickej spoločnosti potvrdzuje predvídanie Marxa, že v komunistickej spoločnosti voľný čas a práca „prestane byť v antagonistickej forme“ a „rozvoj výrobných síl pôjde tak rýchle vpred, že i keď výroba bude určená k obohacovaniu všetkých, i voľný čas všetkých sa bude predlžovať“ (tamže).

Sféra, formy a spôsoby účasti pracovníkov vo výrobe, na teoretickej a technickej práci sú rozmanité a neustále sa budú rozširovať, neustálym zvedecťovaním výrobného procesu, keď sa tento proces v určitom zmysle stane hromadným vedeckým experimentom.

Úspešné budovanie materiálno-technickej základne komunizmu, proces stále širšej komplexnej mechanizácie, automatizácie a chemizácie, stále širšie a hlbšie vedecko-technické vzdelávanie pracujúcich vytvára podmienky, v ktorých zásluhou socialistickej výrobných vzťahov čoraz viac splyývajú záujmy jednotlivca so záujmami spoločnosti a upevňuje sa reálna morálnopolitická jednota ľudu. V tomto procese robotníci, roľníci a inteligencia, ako aj rôzni špecialisti a odborníci v rámci nich získavajú postupne stále viac a viac spoločných nových vlastností, charakteristických pre osobnosť beztriednej spoločnosti. Ale spolu s tým prebieha aj proces odumierania zvyškov odbornej ohraničenosti a špecifických triednych a odborných záujmov. Veď postupne rozoznáme jednotlivé druhy práce a pracovníkov už len podľa názvov, podľa výrobkov, zložitosti a spoločenského významu práce, a nie podľa odlišných vzťahov k výrobným prostriedkom, podľa špeciálnych sociálnych skupinových záujmov v procese výroby, podľa systému odmeňovania, organizácie práce a pod. Napr. práca výrobcu topánok, odevov a výrobcu nejakých prístrojov sa začína stále viac líšiť takmer iba charakterom výrobku a názvom, ako aj mnohé práce medzi pracovníkom v oblasti poľnohospodárstva (mechanizátor, traktorista atď.) a pracovníkom v priemysle. Aj rozdiel medzi prácou lekára a napr. obsluhovača automatických strojov alebo liniek ťažko môžeme charakterizovať pomocou starých meradiel ako rozdiel medzi duševnou a telesnou prácou.

S rozvojom komplexnej mechanizácie, automatizácie a chemizácie približujú sa práce v rozličných výrobných odvetviach aj svojou formou k jednému a tomu istému druhu činnosti — k regulovaniu a riadeniu strojových procesov. Tým sa postupne vytvárajú stále širšie objektívne predpoklady pre ľahší prechod pracovníkov z jednej oblasti do druhej, podmienky pre striedanie a zmenu zamestnania (o čom budeme hovoriť neskôr). Keby sme na základe vedeckej klasifikácie urobili porovnanie počtu povolání a špecializácií v súčasnej dobe s minulosťou, zistili by sme, že v dôsledku mohutného rozvoja materiálno-technickej základne v podmienkach socialistickej výrobných vzťahov a neustáleho rastu kultúrno-technického vzdelania pracujúcich má relatívne klesajúcu tendenciu. Ďalej by sme videli, že špecializácia výroby za socializmu, ktorá je vedúcou tendenciou v dôsledku technického a spoločenského pokroku, neznamená

útku jednostrannú špecializáciu ľudí. Stále viac sa v práci jednotlivcov aj špecialistov spájajú a prelínajú prvky duševnej, telesnej, riadenej aj riadiacej viac alebo menej kvalifikovanej práce, pričom prvky nekvalifikovanej, jednostrannej, fyzicky namáhavej a škodlivej práce, ako aj prvky zbytočného nervového zaťaženia postupne viac a viac odumierajú a stávajú sa výnimkou. Pozorujeme tiež dosť silné tendencie pre koncentrovanie špeciálnych operácií a splyvanie, prelínanie mnohých druhov prác. Tieto tendencie možno už názorne sledovať nielen u takých novovzniknutejších povolání ako obsluhovač automatických strojov a liniek, zladovač, nastavovač zariadenia, ktorí vystupujú ako vedúci strojových procesov, ale aj pri takom povolání, ako je stavebný montážnik, pri ktorom sa prelínajú, či splyvajú práce murára, tesára, klampiara, objavuje sa čoraz vo väčšej miere aj práca stavebných technikov a výskumníkov.

Takto sa ale organizácia výrobného procesu, spoločensko-historickej praxe deje po iných linkách, na iných rovinách a má celkom nový charakter ako dosiaľ. Systém starej delby a špecializácie práce zaniká a vytvára sa nový systém. Teda už dnešný stupeň materiálno-technickej základne — nehovoriac o jej stupni v komunizme — svojsky mení a strieda spoločenskú kombináciu pracovného procesu, jeho organizáciu a štruktúru, a teda aj funkciu pracovníka a práce. Ak za kapitalizmu plátilo heslo „vyžmýkať z robotníka všetko, čo je len možné“ v záujme zisku, tak za socializmu platí heslo „vyžmýkať z techniky všetko, čo je len možné v prospech človeka“. Vidíme, že hranice medzi starými formami delby práce sa postupne stierajú, čím sa stierajú aj staré sociálne rozdiely medzi špecifickými záujmami jednotlivých tried a spoločenských skupín a záujmy spoločnosti sa stále viac stávajú spoločnými záujmami pre všetky sociálne triedy a skupiny. Pri bezprostrednom spoločenskom charaktere práce za socializmu sa aj práca jednotlivého výrobcu bezprostredne začleňuje do spoločenských zväzkov. Existuje tu bezprostredný vzťah spoločnosti a jej jednotlivých členov, ktorý v sebe zahŕňa súlad záujmov jednotlivca a spoločnosti. To však nijako neznamená absolútnu totožnosť týchto záujmov. Delba a špecializácia práce tu vystupuje ako prostriedok spojenia medzi pracovníkom a spoločnosťou, medzi kolektívom a osobnosťou. V socializme rozdiely medzi ľuďmi, povolaniami, vzdelaním nie sú sociálneho charakteru, nezávisia od sociálneho pôvodu a postavenia, ale od osobných vlastností, schopností, vedomostí a pod. Sú to rozdiely, založené nie na vzťahoch nadvlády a podriadenia, ale rozdiely medzi ľuďmi, zamestnanými v rozličných odvetviach budovania komunizmu.

V zložitom procese zmien materiálno-technickej základne v podmienkach socialistických výrobných vzťahov a ich vývoja stierajú sa triedne rozdiely medzi robotníkmi a roľníkmi, ako aj rozdiely medzi inteligenciou a inými sociálnymi skupinami a formuje sa jeden kolektív so socialistickými vzťahmi k výrobným prostriedkom (vo forme skupinovej a celospoločenskej), kolektív pracovníkov komunistickej spoločnosti, ktorí venujú svoje sily a schopnosti v rozličných spoločensky potrebných druhoch prác. Sú to uvedomelí a vzdelaní vysokokvalifikovaní odborníci vo svojej práci, ktorí majú súčasne široký kultúrny a vedecko-technický rozhľad a u ktorých sa stále viac spája práca vo výrobe s ďalším štúdiom a vzdelávaním podľa svojich osobných želaní a potrieb spo-

ločnosti. Tým a tak sa odstraňuje aj triedny systém delby a špecializácie práce s uvedenými formami a vytvára sa nová organizácia procesu výroby, v ktorej namiesto odvekého boja tried, spoločenských skupín a špecializácií, namiesto vzrastania moci jedných nad druhými nastupuje ich solidarita a jednota, vzájomná úcta a pomoc. Tu „produktívna práca miesto toho, aby bola prostriedkom porobenia, stala sa prostriedkom oslobodenia ľudí“. (Engels, c. d., 242).

V každej výrobnej oblasti, odvetví práce majú však miesto aj zvláštnosti. Napr. automatizácia spravidla vedie k odstraňovaniu úzkej špecializácie a k požiadavke širokého vzdelania pracovníka na úrovni inžiniersko-technickej práce. No v niektorých odvetviach musí existovať pásový systém vyžadujúci úzku špecializáciu. Veľké množstvo ručnej namáhavej práce v určitých priemyselných odvetviach zdržuje tiež nový systém delby a špecializácie práce. V poľnohospodárstve možno pozorovať zasa malú špecializáciu a prevládajúci univerzalizmus, čo potrvá ešte dosť dlho.

Stieranie rozdielov medzi robotníkmi, roľníkmi a inteligenciou až po ich úplné zmiznutie nie je podriadené zákonom delby práce, ale — ako sme poukázali — vyplýva zo stupňa materiálno-technickej základne a hlavne z rozvoja socialistických výrobných vzťahov, pri ktorých prejavom, momentom je aj samotný systém delby a špecializácie práce. Všestranne rozvitý pracovník za existencie socialistických výrobných vzťahov postupne vymieňa a vytláča sociálnu kategóriu robotníka, roľníka a inteligenta, čím zároveň koniec koncov vytláča aj starý systém delby a špecializácie práce a vytvára nový systém delby a špecializácie práce. Tento systém je lepšou podmienkou napredovania spoločnosti a je zárukou pre všestranný rozvoj osobnosti. Tento systém delby a špecializácie práce sa vytvára po týchto hlavných linkách:

1. po línii špecializácie socialistickej výroby, t. j. po línii sústredujúcej jednotlivých odvetví a podnikov na výrobu určitých druhov výrobkov, ich častí a súčastí, alebo na určité operácie pri výrobe výrobkov;
2. po línii územnej delby práce, t. j. po línii rozmiestnenia tých, či oných výrobných odvetví v určitých krajoch a oblastiach krajiny;
3. po línii povolania, t. j. po línii špecializácií pracovníkov na určitom úseku.

Tento systém delby a špecializácie práce dostáva stále viac aj medzinárodný charakter v rámci socialistického tábora.

Každý z týchto smerov je zdôvodnený socialistickým výrobným spôsobom, jeho objektívnou povahou a potrebami. Aké presné formy delby a špecializácie práce budú v ďalšej fáze komunistickej spoločnosti, to sa nedá dnes presne predvídať. No je jasné, že zmení formu v súlade s novými zmenami v materiálno-technickej základni, v súlade s rozvojom vedy, kultúry, spoločenskej organizácie práce a potrieb osobnosti človeka.

*

V krátkosti si všimnime ešte delbu a špecializáciu práce vo vedách a jej vplyv na vedcov, ktorá je odlišná od delby a špecializácie výrobnej práce. Rozvoj vied je dnes charakterizovaný dvoma protirečivými tendenciami. Na jednej strane sa zdanlivo pokračuje v rozdeľovaní vied, vo vydeľovaní a vznikaní nových špe-

cializácií a odvetví, čím sa prehlbuje špecializácia vedcov. Jednako toto nie je však mechanické pokračovanie starého procesu vydelenia a oddelenia izolovania sa nových vied a disciplín od starých. Dnes ide o špecializáciu na platforme vednej disciplíny a nie o úzku špecializáciu, oddelenú a izolovanú od základnej vednej disciplíny. To zaručuje komplexnejší pohľad na špeciálne úseky a stránky. Pritom túto špecializáciu vied a vedcov sprevádza akási invázia techniky do vedy, vytváranie stále zložitejšej aparatury pre experiment a podieľanie sa vedca na konštrukcii tejto aparatury, nehovoriac o zaobchádzaní s ňou, čím sa jeho vedomosti čiastočne spájajú, či prelínajú s inžiniersko-technickými poznatkami a zručnosťou.

Na druhej strane sa vo vede búrlivo rozvíja nový proces, ktorý sa začal len nedávno, proces spájania, proces syntézy, keď na hranici dvoch alebo niekoľkých vied — často veľmi rozličných — vznikajú nové disciplíny, ako napr. biochémia, geofyzika, matematická logika atď. alebo kybernetika, ktorá vznikla na hranici tak zdanlivo ďalekých disciplín ako matematika, fyziológia a pod. Tento proces syntézy vyžaduje od vedca veľmi široký rozhľad a poznatky predovšetkým z metodologickej stránky. Samozrejme, že tento prehľad a rozhľad sa kvalitatívne líši od prehľadu a rozhľadu polyhistora v zmysle chodiacej encyklopédie. V tomto procese badať aj vzrastajúci význam filozofie, ktorá — ako najvšeobecnejšia vedná disciplína — umožňuje zjednocujúci pohľad na predmety, metódy, výsledky a miesto jednotlivých vied a špecializácií.

Obe tieto tendencie v procese vývoja vied sa dialekticky dopĺňajú a zabezpečujú vysokú úroveň vedy, ktorá je veľmi potrebná pre komunizmus, ktorý vlastne z vedy vychádza a na vede buduje.

V dôsledku mohutného rozvoja výrobných síl, keď sa aj mnohé vedy stávajú výrobnými silami, stále viac sa aj mnohí vedci podieľajú na produktívnej práci, stále viac sa stávajú — ako sme už hovorili — súčasťou kolektívneho produktívneho pracovníka. Až sa dĺžka výrobné práce podstatne skráti, splní sa aj Engelsova požiadavka, aby ani jeden jednotlivec nemohol zvaliť na druhého svoj podiel na produktívnej práci. Konečné formy uskutočňovania tejto požiadavky ešte nemožno dnes predvídať. Neoprávnené sú teda pesimistické názory o tom, že špecializácia vedeckých pracovníkov vedie k jednostrannému, deformovanému rozvoju osobnosti vedeckých pracovníkov. Tento pesimizmus vyplýva z jednostranného posudzovania procesu dnešného rozvoja vied, ako aj z nedostatočného prihliadania na socialistické spoločenské vzťahy, v lone ktorých prebieha. Nie v poslednom rade vyplýva aj z toho, že sa na budúcnosť pozeráme len okuliarmi dneška.

Rozvoj osobnosti a striedanie práce

Všestranný rozvoj osobnosti je však podmienený aj možnosťou a schopnosťou vymeniť a striedať prácu. Jednotlivec sa oslobodzuje tým, že sa zbavuje doživotnej pripútanosti k jednej jedinej špecializácii odboru, zamestnaniu, ku ktorému sa možno čisto náhodou kedysi dostal, ako aj svojej predošlej jednostrannosti a špeciálnej obmedzenosti, ktorá vyplývala z kapitalistického spôsobu výroby,

z kapitalistickej deľby a úzkej špecializácie práce. Oslobodzuje sa aj tým, že sa zbavuje predstáv a pút starého spôsobu života, že v nových spoločenských vzťahoch objavuje v sebe nové vlohy, schopnosti, ktoré v predošlých antagonistických spoločenských zariadeniach nemohol uplatniť, naopak — ktoré boli sústavne potlačované a ničené. A čím bližšie máme ku komunizmu, tým viac musia byť tieto možnosti a schopnosti rozvinuté. Schopnosť pre zmenu a striedanie práce bude stále dôležitejším znakom, vlastnosťou všestranne rozvinutého človeka. Vytvorenie maximálnych možností pre uplatnenie tvorivej energie, schopností a vlôh má byť zasa dôležitým znakom socialistickej a komunistickej spoločnosti. Budovanie komunizmu už dnes vyžaduje u nás tisícky vysokokvalifikovaných ľudí s celou osobnosťou. Pre rast takýchto ľudí vytvára socializmus široké materiálne, ekonomické a kultúrne predpoklady.

Rozšírenie schopností a možností striedať prácu a zamestnanie je okrem skracovania pracovného času a hojnosti existenčných prostriedkov podmienené hlavne týmito okolnosťami:

Po prvé — ako sme už spomenuli — odborná činnosť človeka komunizmu, hoci ako bohatá na obsah a význam, predsa nemôže pohltiť všetky jeho prirodzené tvorivé sily, schopnosti a vlohy. Už ten fakt, že osobnosť komunizmu bude vystupovať ako vedomý účastník tvorby najrozmanitejších stránok spoločenského života spôsobí, že každý jednotlivec, ak bude chcieť na výške úloh doby rozumieť len samotným vedeckým základom priemyselnej výroby, bude musieť vychádzať za rámec svojej odbornej práce, svojho zamestnania. To si bude koniec koncov vyžadovať aj samotná jeho odborná práca, jeho zamestnanie.

Po druhé, samostatnou požiadavkou je požiadavka všestranného rozvoja osobnosti v najrozmanitejších formách jej činnosti. Tu požiadavka zmeny a striedania pracovnej činnosti existuje z jednej strany ako podmienka ďalšieho rozvoja osobnosti a z druhej stránky ako jej životná potreba.

Po tretie najhlavnejšou podmienkou a okolnosťou pre nutné rozširovanie schopností a možností zmeniť a striedať prácu je objektívna požiadavka vysokorozvinutého spôsobu výroby. Už dnešný stupeň rozvoja materiálno-technickej základne — nehovoriac o jej stupni v komunizme — mení a strieda výrobné operácie, kombinácie pracovného procesu a teda aj funkciu robotníka. Povaha materiálno-technickej základne v podmienkach socializmu podmieňuje striedanie práce, všestrannú pružnosť a pohyblivosť pracovníka.

Získanie nových kvalifikácií, ovládanie viacerých druhov práce vo výrobnom procese, spájanie práce vo výrobe s ďalším štúdiom a vzdelávaním podľa želaní a potrieb sa dnes celkom správne stáva masovým hnutím najmä v Brigádach socialistickej práce. Aj zásluhou tejto skutočnosti kolektívy BSP, ktoré vznikli v procese práce nie sú len výrobnými kolektívami. Prepletanie úloh výrobných vzdelávacích a výchovných vo výrobnom kolektíve je výsledkom správneho reagovania na objektívnu povahu našej doby na základné požiadavky socialistickej spoločnosti vyjadrené v zásade „pracovať podľa schopností“.

Schopnosti človeka to nie je niečo absolútne stabilné, nemenné, nejaký dar prírody, daný raz navždy. Môžu zakrpatieť, ak nemajú vhodné podmienky

v živote, a naopak — veľmi sa rozvíjajú v priaznivých podmienkach. „Ak človeka formujú okolnosti, treba dať okolnostiam ľudskú podobu“ — hovorí Marx (Marx — Engels, Spisy 2, Praha 1957, 150).

Maximálny rozvoj schopností, zaktivizovanie tých rezerv, ktorými človek disponuje iba potenciálne, ale ktoré sa vplyvom vzdelávania a výkonnej práce vo vhodných podmienkach stávajú aktívne pôsobiacou silou — to je cieľ zvyšovania schopností a možností meniť a strieďať prácu, to je zároveň požiadavka na každého pracujúceho.

Marxov výrok o striedaní práce (spomínaný na začiatku našej práce) a požiadavku rozširovania schopností a možností strieďať prácu, ako podmienky všestranného rozvoja osobnosti nesmieme chápať vulgárne v tom zmysle, že sa bude prechádzať od jednej práce k druhej, od jedného zamestnania k druhému bez patričnej prípravy a schopnosti človeka pre túto prácu a bez ohľadu na požiadavky a potreby objektívneho procesu výroby, bez ohľadu na charakter a náročnosť práce, zamestnania. Veď komunistická spoločnosť, založená na vysokoorganizovanej výrobe a najvyspelejšej technike, nielenže nemôže oslobodiť človeka od práce, ale ani od určitého poriadku, disciplíny a náročnosti v práci, podľa jej charakteru. Komunistická spoločnosť nepotrebuje pracovníkov, ktorí všetko rozumejú trošku a nič dôkladne, ale potrebuje takých pracovníkov, ktorí popritom, že so špeciálnou dôslednosťou ovládajú svoj odbor, nie sú jednostranným živým robotom, ale celou osobnosťou, ktorá sa vie orientovať v základoch celého systému výroby a kultúry. Tému o striedaní práce nemožno mechanicky vzťahovať ani na tvorivé a vysokokvalifikované druhy prác.

Tému o rozširovaní možností a schopností pre striedanie práce ako podmienky všestranného rozvoja osobnosti treba chápať tak, že umožňuje v komunizme prejavíť schopnosti, nadanie a energiu človeka v práci podľa schopností, nadania v súlade so záujmami spoločnosti a urobíť z práce prvú radostnú životnú potrebu. Ak zmena práce v podmienkach kapitalizmu (zmena zamestnania alebo premiestnenie z jedného výrobného odvetvia do druhého a pod.) je vyvolaná pravidla nie želaním uspokojiť svoje duševné a fyzické potreby a záujmy v novej oblasti práce, ale hrozbou straty zamestnania, straty existenčných prostriedkov, v najlepšom prípade ich zvýšenia, jednoducho bojom za kúsok chleba, tak v komunizme takáto motivácia bude neznáma. Ako príčina zmeny zamestnania, práce bude vystupovať osobný záujem, schopnosť a objektívna potreba a možnosť. Takéto príčiny možno pozorovať už dnes v mnohých prípadoch, ako napr. u Gaganovovej a jej mnohých nasledovateľov u nás a pod.

Výrok klasikov marxizmu, že komunistická spoločnosť „mi umožňuje, aby som dnes robil to, zajtra ono, aby som ráno lovil, odpoľudnia rybáril, večer sa zaoberal chovom dobytka, aby som po jedle kritizoval...“ (Marx — Engels, Nemecká ideológia, 34—35), treba chápať tak, že v komunizme sú vytvorené všetky objektívne i subjektívne podmienky, aby človek nebol pripútaný iba k jednému zamestnaniu, k jednej úzkej špecializácii, aby mohol meniť zamestnanie podľa osobného záujmu v súlade so spoločenskými potrebami, aby mohol v najširších oblastiach uplatňovať a skúmať svoj talent a schopnosti, aby sa mohol všestranne rozvíjať. Tieto podmienky sú predovšetkým v tomto:

a) V existencii komunistických spoločenských vzťahov, kde platí zásada „každý podľa schopností, každému podľa potreby“.

b) Vo vysokom stupni rozvoja materiálno-technickej základne, ktorý umožňuje znížiť čas výrobných prác na minimum a približuje prácu v rôznych výrobných odvetviach k jednému a tomu istému druhu činnosti — k regulovaniu a riadeniu strojových procesov odstraňujúc práce človeka nedôstojné. Umožňuje tiež zvedčenie výroby a spájanie teoreticko-výskumnej, inžiniersko-technickej a výrobných prác — v spoločensko-produktívnej práci. Umožňuje „výmenu látok s prírodou racionálne s najmenším vynaložením síl a za podmienok, ktoré sú ich (ľudskej — R. Š.) prirodzenosti najdôstojnejšie a najprimeranejšie“. (M a r x, Kapitál III, 2, Praha, 368).

c) Vo vysokej úrovni vedy, techniky a kultúry s prístupom pre každého človeka formou širokej siete výchovno-vzdelávacieho systému organicky spojeného so životom.

V socialistickej spoločnosti v SSSR ako aj u nás sú už teraz známe rôzne reálne formy striedania práce, ktoré v dôsledku skracovania pracovnej doby a vytváranie hojnosti existenčných prostriedkov na uspokojovanie potrieb každého človeka sa budú ďalej zdokonaľovať a rozširovať. Sú to tieto už v praxi prebiehajúce formy: striedanie zamestnaneckej a verejnopolitickej činnosti, povinnej a nep povinnej práce, pri mnohých kategóriách zamestnania striedanie duševnej a telesnej práce, striedanie určitých druhov prác v rámci pracovného kolektívu, striedanie zamestnaneckej práce s rôznymi činnosťami v záujmových krúžkoch vedecko-technickej a umeleckej tvorivosti atď. Postupné približovanie sa ku komunizmu si vyžaduje neustále prehlbovanie a rozširovanie týchto foriem.

V komunistickej spoločnosti musia byť každému dostupné tiež poklady ľudskej kultúry, ako aj najnovšia kultúrna tvorba, možnosť vyskúšať svoje sily aj v rozličných oblastiach umenia a stať sa hoci originálnym spisovateľom, maliarom, hercom a pod. Z toho však, že mohutný rozmach umeleckej tvorivej činnosti má zrodil a rodí veľa nadaných umelcov, nemožno usudzovať — ako sa niektorí ľudia domnievajú — že profesionálne umenie a umelci v dohľadnej dobe stratia opodstatnenie. Prax ukazuje, že profesionálne umenie sa v dôsledku silnej špecializácie a vysokej náročnosti voči nemu zachová dlho aj v beztriednej spoločnosti. Úzke spájanie masovej umeleckej tvorivosti s profesionálnym umením rozvíja a obohacuje umenie spoločnosti a odstraňuje „zvláštnosť“ postavenia niektorých umelcov.

*

Všestranný rozvoj každého človeka je hlavným a konečným cieľom komunizmu. Avšak v ňom nejde a nemôže ísť o všestranný rozvoj osobnosti hocakou formou a živelne. Nie na úkor spoločnosti a kolektívu, ale ich prostredníctvom, čo je nielen najhumánnejšia, ale aj najefektívnejšia cesta na dnešnom štádiu vývoja vedy, techniky a spoločnosti vôbec. Socialistické zriadenie preto kon-

krétno uskutočňuje všestranný rozvoj osobnosti tak, že povzbudzuje iniciatívu a tvorbu tým, že vytvára pre jednotlivca všetky materiálne-ekonomické, kultúrne a morálno-politické podmienky, aby maximálne rozvíjal všetky svoje schopnosti a vlohy pre prospech seba a spoločnosti.

PROLETÁŘSKÝ INTERNACIONALISMUS A ZÁJMY NÁRODŮ

KAREL POMAIZL

1. Základní soulad internacionálních zájmů pracujících s jejich zájmy národními

Proletářský internacionalismus je ideologie a politika revolučního dělnického hnutí, týkající se zvláště a především vzájemných vztahů pracujících různých národů a zemí a posléze i vzájemných vztahů mezi národy vůbec. Hlavní zásadou proletářského internacionalismu je třídní jednota, t. j. jednota třídních zájmů, vzájemná solidarita a bratrská pomoc pracujících různých národů a zemí v boji za svržení kapitalismu a za vybudování beztřídní komunistické společnosti. V dnešní době pak především zásada přátelství, vzájemné solidarity a prohlubující se spolupráce socialistických zemí.

Proletářský internacionalismus je odrazem hlubokých tendencí současného dějinného vývoje, podmíněného v první řadě obrovským rozmachem moderní techniky a výrobních sil, pro něž se už stal těsným rámcem jednotlivých zemí a národů. Je správným a pravdivým zobecněním podmínek třídního boje proletariátu.

Proletářský internacionalismus je v hlubokém, zásadním souladu se zájmy všech národů. Odpovídá především zájmům pracujících, kteří představují naprostou většinu v každém národě a jejichž základní zájmy jsou už za kapitalismu u všech národů v podstatě shodné. Je jednou z hlavních podmínek úspěšného boje proti buržoazii, jejíž sobecké třídní cíle se s potřebami národů stále více a zjevněji rozcházejí. Je součástí zápasu za komunistickou společnost, v níž bude definitivně zabezpečena svoboda národů a všestranný jejich rozvoj. Je v naprostém a samozřejmém souladu s tím, že politika komunistických stran a socialistických zemí, řídicí se ideologií proletářského internacionalismu, nejdůležitěji podepírá osvobozenecký boj národů, snažících se setřást okovy imperialistického kolonialismu.

Tak jak se nesnáší s jakýmkoli útlakem národů, je proletářský internacionalismus neslučitelný i s nacionální omezeností a s národním sobectvím. Největší přeměna, jakou kdy poznaly dějiny, fundamentální přestavba celé společnosti jsou dosažitelné jen společným obětavým úsilím pracujících všech národů a zemí. Nacionální roztržičnost revolučního hnutí a sledování sobeckých na-